

ZAMONAVIY PEDAGOGIKANING KONTSEPTUAL ASOSINI TIZIMLASHTIRISHNING DOLZARBLIGI

Otajanov Islom Amatovich

Urganch ixtisoslashtirilgan san'at maktabi

Umumta'lim bo'limi "Pedagogika va psixologiya" o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10642885>

Annotatsiya: Mazkur tezis pedagogika faoliyatda ilmiy faktlarni to'plash, pedagogikaning konseptual asosini tizimlashtirining nazariy tushuncha va asoslari haqida fikr-mulohazalar yuritiladi. Shuningdek, turli xil tadqiqotlar natijalarini yaxlit, to'liq qonli ilmiy yo'nalishga birlashtira oladigan insonga yo'naltirilgan tizimli-sinergetik metodologiya taklif etiladi.

Kalit so'zlar: konseptual tizim, shakllangan shaxsiy resurs, ko'nikma, pedagogik texnologiyalar.

Kirish:

Pedagogikaning inson ta'limi fani sifatida rivojlanishi nazariy konstruktsiyalarni (*tushunchalar, mantiqiy xulosa chiqarish qoidalari va boshqalar*) tuzish usullarining plyuralizm printsipti asosida sodir bo'ldi, bu esa ta'limning ijtimoiy hodisa sifatida ko'p va xilma-xil talqinlarining paydo bo'lishiga olib keldi. Biroq, pedagogik tadqiqotlarning plyuralizmi printsiptiga tayanish faqat ilmiy faktlarni to'plash davrida, odamlarning ta'lim amaliyotida hodisalarning turli xil talqinlari sifatida to'liq oqlandi. Zamonaviy pedagogikada mohiyatan o'xshash juda ko'p sonli turli xil nazariy tuzilmalar allaqachon ishlab chiqilgan va parallel ravishda mavjudligiga hech kim e'tiroz bildirmaydi. Tizimlashtirmasdan ularning keyingi takomillashishi ma'nosiz bo'lib qoladi.

Ko'rinib turibdiki, ilmiy faktlarni to'plashdan bugungi kunda pedagogikaning ijobiy tomonlarini ta'kidlash va ta'kidlashga o'tish vaqti keldi. Bu uning rivojlanishining sifat jihatidan boshqacha bosqichi bo'lib, yaxlit, uyg'un, ishonarli nazariyalarning paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi, ularning har biri ma'lum uslubiy asoslarga asoslanadi, ya'ni plyuralizm printsipti nazariy konstruktsiyalarning umumiy metodologik bazaning qoidalari va postulatlariga muvofiqligi talabi bilan to'ldirilishi kerak, bu tadqiqot natijalarini yaxlit, to'liq ilmiy yo'nalishga birlashtiradi.

Ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishidagi progressiv tendentsiyalar dunyoqarashga mos keladi, unda asosiy qadriyat inson bo'lib, u odamlarning birligiga, ularning bir – biri bilan o'zaro munosabatlarini tartibga solishga tayanadi. Pedagogika shaxslarni shakllantirish bilan bog'liq hodisalarni, shu jumladan, birinchi navbatda, umuminsoniy qadriyatlar nuqtai nazaridan aks ettirishga mo'ljallangan. Shuning uchun pedagogik nazariyani tuzish asosida, tabiiy ravishda, insonparvarlik yoki insonga yo'naltirilgan, tizimli-sinergetik metodologiya bo'lishi kerak¹. Ushbu metodologiyaga rahbarlik qilish ta'lim va pedagogika sohasidagi tadqiqotchilarga ta'lim va tarbiya jarayonida insonning ustuvorligiga aniq nuqtai nazar beradi, jamiyatdagi munosabatlar muammolarini pedagogik vositalar bilan hal qilishni birinchi o'ringa qo'yadi.

Insonga yo'naltirilgan tizimli-sinergetik metodologiya nuqtai nazaridan ta'limning asosiy maqsadi insonning ijtimoiy munosabatlarga zo'ravonliksiz integratsiyalashuvining ilmiy

¹ Сериков Г. Н., Сериков С. Г. Здоровьесбережение в гуманном образовании: моногр. Екатеринбург; Челябинск: Изд-во ЧГТУ, 1999. 242 с.

asoslangan usullarini izlash, uning sog'lig'ini saqlash (*mustahkamlash*), tabiiy ravishda aniqlangan individuallik va ichki dunyoning boshqa o'ziga xos xususiyatlarini majburiy sharti bilan ijtimoiy muhitga uyg'un moslashuvi, farovon hayotini davom ettirish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan shaxsiy resurs, muvaffaqiyatli va samarali hayot. Binobarin, ta'limning asosiy vazifasi har bir talabaning shaxsiy resursini to'ldirishni tan olish kerak.

Insonning shaxsiy resursi-bu tashqi muhit bilan o'zaro aloqada o'zini o'z hayotining sub'ekti sifatida faol namoyon etishiga imkon beradigan "ichki kuchlar" to'plamidir. Agar ta'limga o'quvchilarning shaxsiy resurslarini rivojlantirish jarayoni va natijasi sifatida yondashilsa, unda uning oqibatlarini yaxlit tarzda taqdim etish tavsiya etiladi va individual o'rganilgan bilim, ko'nikma yoki hatto malakaga kamaytirilmaydi.

Inson ta'limining turli jihatlarini yaxlit aks ettirish pedagogikaning nazariy konstruktsiyalari insonparvarlikka yo'naltirilgan tizimli-sinergetik metodologiyaga tayanishga imkon beradi. Keyin, bizning nuqtai nazarimizdan, pedagogik fan metodik g'oyalarni (*pedagogik texnologiyalar*) izlash va loyihalashning samarali vektoriga, inson hayotining qadriyatlariga yo'naltirilgan o'quv jarayoni ishtirokchilarining o'quv va pedagogik hamkorlik usullariga ega bo'ladi. Ushbu texnologiyalar, usullarni ijtimoiy voqelikda (shu jumladan ta'lim sohasida) amalga oshirish, o'z navbatida, ta'lim ishtirokchilarining (sub'ektlarining) shaxsan qimmatli va ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, biz nafaqat o'qiyotganlar, balki ta'lim bilan shug'ullanadiganlar haqida ham gaplashamiz. Ushbu metodologiyaning sinergetik komponenti odamlarning shaxsiy resurslarini jamiyatning ajralmas inson resurslari (alohida guruh yoki umuman jamiyat) bilan birlashtirishni ta'minlaydi, tizimlashtirish usuli har bir shaxsning rivojlangan shaxsiy resurslarini va ta'lim mahsulotini (natijasini) yanada birgalikda ishlatish uchun jamiyatning birlashgan inson resurslarini tartibga solishga xizmat qiladi. Shunday qilib, batafsil ta'lim jarayoni bir xil muammolar bilan shug'ullanadigan sheriklar o'rtasida ijtimoiy jozibador munosabatlarni o'rnatishning mumkin bo'lgan talqinlaridan biri bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Insonga yo'naltirilgan tizimli-sinergetik metodologiyaning bunday qisqacha tavsifi ta'limning dolzarb muammolarini hal qilishda uning imkoniyatlari to'g'risida to'liq tasavvur bermasligi va uning barcha mazmunini tugatmasligi aniq. Biz faqat zamonaviy pedagogikaning kontseptual apparatini tizimlashtirishning dolzarb zarurligiga e'tibor qaratmoqchimiz, bu inson ta'limining mavjud voqeliklariga javob beradigan yaxlit, uyg'un nazariyani yaratishga qaratilgan pedagogik tadqiqotlarni davom ettirish uchun zarurdir. Shuningdek, ko'rsatilgan metodologiya ko'rsatilgan muammoni bartaraf etish uchun eng istiqbolli asos bo'lib ko'rinadi. Har qanday nazariyada fundamental terminologik apparat mavjud. Pedagogikaning asosini tavsiflovchi umumiy tushunchalarga "*insonning shakllanishi*" va "*insonning shakllangan resursi*" kiradi. Ushbu tushunchalarning har birini ko'rib chiqish lozim.

Shaxsning shakllanishi va rivojlanishi jarayonining ikkita ajralmas yetakchi tarkibiy qismini – ta'lim va tarbiyani belgilab, an'anaviy ravishda insonning ta'limini talqin qilish odatiy holdir. Biroq, aslida, g'alati, ta'lim va tarbiyaning to'g'ri teng nisbati har doim ham kuzatilmaydi va ba'zida ular o'rtasidagi munosabatlar umuman e'tiborga olinmaydi. So'nggi o'n yilliklarda, umuman olganda, ularning yaxlitligini buzish tendentsiyasi kuzatilmoqda.

Ta'lim va tarbiya o'rtasidagi munosabatlar haqida gapirganda, turli mualliflar ta'limni ma'lum elementlar tizimi sifatida taqdim etadilar. O'z navbatida, ta'limda o'z elementlari tizimlari ajralib turadi. Ta'lim tizimlarining turli xil talqinlari mavjud².

Ta'lim, shubhasiz, shaxsiyat xususiyatlarini o'zgartiradi, ammo bu o'zgarishlarning mohiyati haqida yana turli xil fikrlar mavjud. Ko'pincha bu metamorfozlarning fiksatsiyasi odamning ma'lum bilim, ko'nikma, kompetentsiya va boshqalarni egallashini aniqlash bilan cheklanadi. Shu bilan birga, yon ta'sirlar deb ataladigan narsalar (masalan, o'zi va atrof-muhit bilan munosabatlarda yangi imkoniyatlarning paydo bo'lishi) diqqat markazidan tashqarida qoladi ya'ni, aslida har bir kishi uchun ta'limning yaxlit g'oyasi yo'q, ushbu jarayonning oqibatlari haqida, uning hayot sifatiga ta'sir qiladi.

Ta'lim jarayoni bilan bog'liq hodisalarni tavsiflovchi pedagogikaning asosiy tushunchalari, individualdan umumiygacha qoidasiga binoan, uchta darajali tizim shaklida ifodalanishi mumkin, bunda ta'lim turlarini tavsiflovchi tushunchalar (*o'qitish, o'z-o'zini tarbiyalash*) birinchi darajada joylashgan, ikkinchi darajada turlar bilan bog'liq tushunchalar guruhi mavjud. Insonning shakllangan manbai (*bilim, ko'nikma, ta'lim, sog'liq, shaxsning sub'ektivligi qadriyatlar*), uchinchi, oldingi ikki darajani birlashtirgan va ularning ikkilik munosabatlarini aks ettiruvchi umumlashtirilgan tushunchalar tizimi.

Har qanday tabiatdagi obektlarni tizimlashtirishning universal qoidalariga muvofiq qurilgan pedagogikaning kontseptual apparatini tartibga solishning taklif etilayotgan konstruktsiyasi insonning ta'limi haqidagi nazariy g'oyalarga aniqlik kiritadi.

References:

1. Беликов В. А. Образование. Деятельность. Личность: мо-ногр. М.: Академия естествознания, 2010. 340 с.
2. Загвязинский В. И. О стратегических ориентирах развития образования на современном этапе // Образование и наука. Изв. УрО РАО. 1999. № 1. С. 34–36.
3. Сериков Г. Н., Сериков С. Г. Здоровьесбережение в гуманном образовании: моногр. Екатеринбург; Челябинск: Изд-во ЧГТУ, 1999. 242 с.
4. Madraximovich, K. E., & Ruzimovich, Y. J. (2021). Application of Problem-Based Teaching Methods in the Development of Mathematical Thinking Skills of Students. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 43-47.
5. Khudoynazarov, E. (2023). Theoretical Foundations Of Growing Logical Thinking Of Elementary School Students. *International Bulletin of Engineering and Technology*, 3(5), 33-37.
6. Madrakhimovich, K. E. (2023). Didactic Principles of Developing Logical Thinking in Students. *New Scientific Trends and Challenges*, 97-100.
7. Худойназаров, Э. М., & Бекметова, З. З. Қ. (2022). Ўқувчиларда танқидий фикрлашни ривожлантиришнинг педагогик ва методик асослари. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 1099-1107.
8. Эгамберган, Х. М., & Хўжаниёзова, Ш. Б. (2023). Ал-Хоразмий-барча замонларнинг энг улуғ математики. *boshqaruv va etika qoidalari onlayn ilmiy jurnali*, 3(1), 4-10.

² Загвязинский В. И. О стратегических ориентирах развития образования на современном этапе // Образование и наука. Изв. УрО РАО. 1999. № 1. С. 34–36.

9. Худойназаров, Э. М., & Авезова, Д. Ф. Қ. (2023). Инсон фикрлашини ривожлантиришнинг дидактик асослари. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 310-317.

INNOVATIVE
ACADEMY